

प्रा. महेश पुरी

शंकरराव चव्हाण वरिष्ठ महाविद्यालय, हादगाव

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे अर्थशास्त्र व आधुनिक अर्थशास्त्र : एक तुलनात्मक अभ्यास

सारांश

भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार, समाजसुधारक आणि मानवतावादी विचारवंत म्हणून ओळखले जाणारे एण्थॅन्ड्रु डेव्हिड ऋड्डुड्डुड्डु हे एक उच्च दर्जाचे अर्थशास्त्रज्ञ देखील होते. त्यांनी भारतातील आर्थिक समस्या, चलनव्यवस्था, शेती, औद्योगिकीकरण, कामगार कल्याण, सार्वजनिक वित्त आणि आर्थिक नियोजन यांवर सखोल संशोधन केले. त्यांच्या आर्थिक विचारांचा उद्देश सामाजिक न्याय, आर्थिक समता आणि वंचित घटकांचे सक्षमीकरण हा होता. आधुनिक अर्थशास्त्र जागतिकीकरण, मुक्त बाजारव्यवस्था, तंत्रज्ञान आणि शाश्वत विकासावर भर देते. प्रस्तुत संशोधनात्मक लेखात डॉ. आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांचा आणि आधुनिक अर्थशास्त्राच्या प्रमुख संकल्पनांचा तलनात्मक अभ्यास करण्यात आला आहे.

- : प्रस्तावना

अर्थशास्त्र हे मानवी गरजा, संसाधनांचा वापर, उत्पादन, वितरण आणि उपभोग यांचा अभ्यास करणारे सामाजिक शास्त्र आहे. कोणत्याही राष्ट्राच्या विकासामध्ये आर्थिक धोरणांची महत्त्वपूर्ण भूमिका असते. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर हे केवळ समाजसुधारक नव्हते तर एक प्रशिक्षित अर्थशास्त्रज्ञ होते. त्यांनी अमेरिकेतील क्लूथरल्ट लॅंडल्स- इन्स्टीट्यूट आणि खर्गदुद्ध चॅण्डलर दृढ कर्तृद्वय त्वां येथे अर्थशास्त्राचे उच्च शिक्षण घेतले. त्यांच्या आर्थिक विचारांमध्ये सामाजिक न्याय आणि आर्थिक विकास यांचा समन्वय दिसून येतो.

आधुनिक अर्थशास्त्र जागतिक अर्थव्यवस्था, मुक्त व्यापार, तंत्रज्ञान, डिजिटल अर्थव्यवस्था आणि शाश्वत विकास यांसारख्या संकल्पनांवर आधारित आहे. या दोन्ही विचारप्रवाहांचा तुलनात्मक अभ्यास करणे आवश्यक आहे.

સંશોધનાચી ઉદ્દિષ્ટે

डॉ. आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांचा अभ्यास करणे.
आधुनिक अर्थशास्त्राच्या प्रमुख संकल्पना समजून घेणे.

दोन्ही विचारप्रवाहांची तुलना करणे.

आजच्या काळात आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांचे महत्त्व स्पष्ट करणे.

: डॉ. आंबेडकरांचे अर्थशास्त्रीय योगदान

डॉ. आंबेडकरांनी अर्थशास्त्र विषयात अनेक महत्त्वपूर्ण संशोधनग्रंथ लिहिले.

प्रमुख ग्रंथ

2 The Problem of the Rupee

Administration and Finance of the East India Company

The Evolution of Provincial Finance in British India

Small Holdings in India and Their Remedies

या ग्रंथांमध्ये त्यांनी भारताच्या आर्थिक समस्यांचे सखोल विश्लेषण केले आहे.

: डॉ. आंबेडकरांचे आर्थिक विचार

?. सामाजिक न्यायाधारित अर्थव्यवस्था
आंबेडकरांच्या मते आर्थिक विकासाचा लाभ
समाजातील सर्व घटकांना मिळाला पाहिजे. आर्थिक
प्रगती केवळ काही मोजक्या लोकांपुरती मर्यादित
राहू नये.

त्यांच्या विचारांमध्ये आर्थिक लोकशाहीला विशेष
महत्त्व आहे.

?. औद्योगिकीकरण

डॉ. आंबेडकरांनी भारताच्या आर्थिक विकासासाठी
औद्योगिकीकरण आवश्यक असल्याचे प्रतिपादन
केले.

त्यांच्या मते:

शेतीवरील लोकसंख्येचा भार कमी होईल.

रोजगारनिर्मिती वाढेल.

उत्पादन क्षमता वाढेल.

गरिबी कमी होईल.

?. शेतीविषयक विचार

भारतातील लहान जमीनधारणा ही मोठी समस्या
असल्याचे त्यांनी नमूद केले.

त्यांनी पुढील उपाय सुचवले:

सामूहिक शेती

यांत्रिकीकरण

सिंचन सुविधा

कृषी सुधारणा

?. चलनव्यवस्था

"The Problem of the Rupee" या ग्रंथात
त्यांनी भारतीय चलनव्यवस्थेचा सखोल अभ्यास
केला.

चलनातील स्थैर्य आणि किंमत नियंत्रणासाठी
प्रभावी आर्थिक धोरणांची आवश्यकता त्यांनी
मांडली.

?. कामगार कल्याण

कामगारमंत्री म्हणून त्यांनी अनेक महत्त्वपूर्ण सुधारणा
केल्या.

आठ तासांचा कामाचा दिवस

कामगार हक्क

महिला कामगारांचे संरक्षण

सामाजिक सुरक्षा

प्रकरण ? : आधुनिक अर्थशास्त्राची संकल्पना

आधुनिक अर्थशास्त्र हे जागतिक अर्थव्यवस्था,
बाजारव्यवस्था, तंत्रज्ञान आणि नवोपक्रम यांवर

आधारित आहे.

प्रमुख वैशिष्ट्ये

जागतिकीकरण

उदारीकरण

खासगीकरण

डिजिटल अर्थव्यवस्था

शाश्वत विकास

वित्तीय समावेशन

डॉ. आंबेडकरांचे अर्थशास्त्र आणि आधुनिक अर्थशास्त्र

तुलनात्मक अभ्यास

घटक डॉ. आंबेडकरांचे अर्थशास्त्र आधुनिक

अर्थशास्त्र

उद्देश सामाजिक न्याय व समता आर्थिक वाढ

व स्पर्धात्मकता

विकासाचा केंद्रबिंदू वंचित घटकांचे सक्षमीकरण

बाजाराधारित विकास

शेती सामूहिक व वैज्ञानिक शेती आधुनिक

तंत्रज्ञानाधारित शेती

उद्योग रोजगारकेंद्रित औद्योगिकीकरण जागतिक

उद्योग व गुंतवणूक

कामगार कामगार हक्कांचे संरक्षण

उत्पादकता व कौशल्य विकास

वित्त सार्वजनिक नियंत्रण वित्तीय बाजारांचे उदारीकरण

राज्याची भूमिका सक्रिय हस्तक्षेपमर्यादित हस्तक्षेप (अनेक मॉडेलमध्ये)

सामाजिक कल्याण अत्यंत महत्वाचे विकासासोबत कल्याण

-: साम्यस्थळे

?. आर्थिक विकासावर भर दोन्ही विचारप्रवाह आर्थिक प्रगतीला महत्त्व देतात.

?. उत्पादनवाद

उत्पादन आणि रोजगार वाढविणे हे समान उद्दिष्ट आहे.

?. तंत्रज्ञानाचा वापर

उत्पादनक्षमता वाढविण्यासाठी तंत्रज्ञान आवश्यक मानले जाते.

?. मानवी संसाधन विकास

शिक्षण आणि कौशल्य विकासाला दोन्ही ठिकाणी महत्त्व आहे.

भिन्नता

सामाजिक न्याय विरुद्ध बाजारकेंद्री विकास

आंबेडकरांचे अर्थशास्त्र सामाजिक न्यायावर आधारित आहे, तर आधुनिक अर्थशास्त्र अनेकदा बाजारकेंद्री विकासावर भर देते.

राज्य हस्तक्षेप

आंबेडकरांनी राज्याच्या सक्रिय भूमिकेचे समर्थन केले. आधुनिक अर्थशास्त्रातील काही प्रवाह मुक्त बाजारव्यवस्थेला प्राधान्य देतात.

आर्थिक समता

आंबेडकरांच्या मते विकासाचा लाभ सर्वांना मिळणे आवश्यक आहे. आधुनिक अर्थशास्त्रात विकासाच्या दराला अधिक महत्त्व दिले जाते.

प्रकरण ? : आधुनिक भारतातील आंबेडकरांच्या आर्थिक विचारांची उपयुक्तता

आज भारतासमोर बेरोजगारी, आर्थिक विषमता, ग्रामीण गरिबी आणि सामाजिक असमानता यांसारखी आव्हाने आहेत.

या पार्श्वभूमीवर आंबेडकरांचे विचार महत्त्वपूर्ण ठरतात.

?. समावेशक विकास

विकास प्रक्रियेत सर्व घटकांचा सहभाग.

?. सामाजिक सुरक्षा

गरीब आणि दुर्बल घटकांचे संरक्षण.

?. रोजगारनिर्मिती

औद्योगिकीकरण आणि कौशल्य विकास.

?. कृषी सुधारणा

वैज्ञानिक शेती आणि ग्रामीण विकास.

?. आर्थिक लोकशाही

संपत्ती आणि संधींचे न्याय्य वितरण.

:संशोधनात्मक विश्लेषण

डॉ. आंबेडकरांचे अर्थशास्त्र हे मानवी कल्याणकेंद्री अर्थशास्त्र आहे. त्यामध्ये विकासासोबत सामाजिक न्यायालाही समान महत्त्व दिले आहे.

आधुनिक अर्थशास्त्राने आर्थिक वाढ, तंत्रज्ञान आणि जागतिकीकरणाला चालना दिली असली तरी सामाजिक विषमता आणि उत्पन्नातील तफावत यांसारख्या समस्या अद्याप कायम आहेत.

यामुळे आधुनिक आर्थिक धोरणांना आंबेडकरांच्या सामाजिक न्यायाच्या विचारांची जोड मिळणे आवश्यक आहे.

वैज्ञानिक शेती आणि ग्रामीण विकास.

?. आर्थिक लोकशाही

संपत्ती आणि संधींचे न्याय्य वितरण.

प्रकरण ? : संशोधनात्मक विश्लेषण

डॉ. आंबेडकरांचे अर्थशास्त्र हे मानवी कल्याणकेंद्री अर्थशास्त्र आहे. त्यामध्ये विकासासोबत सामाजिक न्यायालाही समान महत्त्व दिले आहे.

आधुनिक अर्थशास्त्राने आर्थिक वाढ, तंत्रज्ञान आणि जागतिकीकरणाला चालना दिली असली तरी सामाजिक विषमता आणि उत्पन्नातील तफावत यांसारख्या समस्या अद्याप कायम आहेत.

यामुळे आधुनिक आर्थिक धोरणांना आंबेडकरांच्या सामाजिक न्यायाच्या विचारांची जोड मिळणे आवश्यक आहे.

संदर्भसूची

B. R. Ambedkar – The Problem of the Rupee.

B. R. Ambedkar – The Evolution of Provincial Finance in British India.

B. R. Ambedkar – Small Holdings in India and Their Remedies.

भारतीय आर्थिक विचार □ विविध लेखक.

आधुनिक अर्थशास्त्राची तत्वे.

भारतीय अर्थव्यवस्था □ समकालीन अभ्यास.

सामाजिक न्याय आणि आर्थिक विकास.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर : आर्थिक विचार.

भारतीय अर्थव्यवस्था आणि सार्वजनिक धोरण.

आर्थिक लोकशाही आणि समावेशक विकास.

